

Edukacja dorosłych – w stronę zrównoważonego rozwoju

Pamiętnik Zjazdu

W dniach 27-28 czerwca 2022 w Łodzi odbył się IV Ogólnopolski Zjazd Andragogiczny. To już czwarty Zjazd środowiska polskich andragogów; poprzednie odbyły się w Krakowie, Toruniu i Warszawie. Tym razem Zjazd zorganizowała **Katedra Andragogiki i Gerontologii Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego** wraz z **Akademickim Towarzystwem Andragogicznym**. Hasło przewodnie IV Zjazdu brzmiało: **Edukacja dorosłych – w stronę zrównoważonego rozwoju**.

Zapraszając do udziału w obradach Zjazdowych mieliśmy na uwadze, że w czasach niezwykle intensywnych i, co szczególnie trudne, zaskakujących przemian, jakim podlega współczesna cywilizacja i życie każdego człowieka z osobna, należy myśleć o edukacji dorosłych. Namysł nad edukacją dorosłych, jak i w ogóle edukacją, jest konieczny jako część humanistycznego namysłu nad człowiekiem: jego jednostkowym życiem, ziemską egzystencją a nawet kosmicznym umiejscowieniem. Pytania o edukację dorosłych to kluczowe pytania w dobie intensywnych przemian i niepewności. Edukacja dorosłych może bowiem towarzyszyć człowiekowi dorosłemu w czasach zmienności znaczeń i sensów, w cywilizacji „nad przepaścią” czy na „bezdrożu”.

Pytania, które organizatorzy postawili przed uczestnikami IV Ogólnopolskiego Zjazdu Andragogicznego, były i są nadal trudne, ponieważ obok pytań o samą edukację,

są także pytaniami o (zmieniającą się?) istotę człowieka, człowieczeństwa i ludzkiej egzystencji.

Pierwsze z nich, stosunkowo najprostsze, dotyczą diagnozy współczesnej edukacji dorosłych:

- Jaka jest współczesna edukacja dorosłych?
- Na ile realizuje jednostkowe potrzeby dorosłych i społeczne, także globalne oczekiwania?

Te pytania wymagają kontynuacji w odniesieniu do przyszłości, uwzględniając ich prognostyczno - futurologiczny kontekst:

- Czy w ogóle edukacja dorosłych będzie dorosłemu jeszcze (w przyszłym i trudnym do przewidzenia świecie) potrzebna?
- Jeśli tak, jaka edukacja może ułatwić mu życie w trudnych i nieprzewidywalnych czasach?

Wreszcie, rodzą się pytania o charakterze aksjologiczno – wartościującym:

- Jaka edukacja dorosłych byłaby w stanie towarzyszyć dorosłemu w czasach niepewności? Jaka edukacja dorosłych pozwoliłaby człowiekowi dorosłemu kreować świat jego życia i wypełnić go sensem?

Hasło przewodnie **IV Ogólnopolskiego Zjazdu Andragogicznego** sugerowało, że chodzi o edukację dorosłych, która wspiera dorosłych w drodze ku zrównoważonemu rozwojowi. Lecz nie tylko chodzi tu o opracowane przez UNESCO Cele Zrównoważonego Rozwoju 2030 (ang. *Sustainable Development Goals 2030*)¹, w odniesieniu do celu 4, promującego podnoszenie jakości edukacji i zapewnianie możliwości uczenia się przez całe życie². Pragnęliśmy znacznie szerzej i głębiej przyjrzeć się edukacji dorosłych, która miałaby sprostać wyzwaniom czasu.

Niezwykle modna w ostatnich dekadach, także w kręgach polityki europejskiej i światowej, kategoria uczenia się przez całe życie (ang. *lifelong learning*) wymaga rewizji znaczeniowej i praktycznej. Starożytna idea, szczególnie uwypuklona w XVII wieku przez wielkiego czeskiego pedagoga Jana Amosa Komeńskiego, ma służyć bowiem ludziom we współczesnych czasach. Co to znaczy dziś uczyć się przez całe życie? - pytała **Hanna Solarczyk-Szwec**³. Jak uczyć się i czego, gdy trzeba, na co wskazywała **Zofia Szarota**, „antycypować i rozwiązywać problemy „z przyszłości”⁴. Przyszłości, której nie da się przewidzieć. Jak uczyć się przez całe życie, kiedy głównym „nauczycielem” staje się właśnie życie – coraz bardziej nieprzewidywalne i zaskakujące kryzysowymi wydarzeniami.

¹ <https://unstats.un.org/sdgs/report/2021/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2021.pdf>, S.34-35.

² Tamże, s. 34-35.

³ H. Solarczyk-Szwec, 2011, *Uczyć się przez całe życie: stary paradygmat w nowej szacie*, „Studia z Teorii Wychowania”, nr 2 (3).

⁴ Z. Szarota, 2019, *Priorytety i funkcje społeczne edukacji w dorosłości – perspektywa Celów Zrównoważonego Rozwoju UNESCO 2020*, „e-mentor”, nr 1.

Stały więc przed uczestnikami Zjazdu liczne i trudne pytania: o uczenie się jako aktywność uczącego się dorosłego podmiotu oraz pytania o charakter i zakres wspierania tego procesu przez innych (nauczycieli dorosłych, którzy nie muszą być dorosłymi, być może nie muszą być nawet ludźmi, jeśli myślimy o sztucznej inteligencji). Pytania o rozwój człowieka dorosłego stymulowany uczeniem się: o jego dynamikę, priorytety i zakresy scalające w jedną całość zróżnicowane ludzkie potrzeby, wybory, doświadczenia i tożsamości. Wreszcie pytania o narracje, jakie mogą wyjaśniać świat życia, narracje proponowane, wybierane, ale i tworzone przez świadomą jednostkę. Wszystkie te pytania łączą się z troskliwym namysłem nad cechami, wartościami i priorytetami człowieka, który potrafiłby „żyć ze zmianą”, przełamywać dychotomie „albo – albo”, wychodzić z chaosu a przy tym doświadczać poczucia radości życia. To pytania o miejsce ludzkiej wyobraźni, wrażliwości, odpowiedzialności i wspólnotowości w procesie uczenia się, które coraz wyraźniej oznacza uczenie się życia i uczenie się z życia. To pytania o edukację dorosłych umiejscowioną w kontekście poszukiwania ludzkiej otwartości poznawczej i refleksyjności, zdolności do opowiadania siebie i świata inaczej, co nie musi znaczyć zupełnie na nowo i od początku. To pytania o edukację dorosłych, która wykracza poza wymiar formalny i zinstytucjonalizowany i być może stanie się wartością i życiową postawą ludzi dorosłych.

W czasach dynamicznych i kryzysowych zmian myślenie o edukacji dorosłych też powinno być otwarte. **IV Ogólnopolski Zjazd Andragogiczny** stał się właśnie taką platformą twórczej refleksji nad człowiekiem i edukacją dorosłych.

Zjazd odbywał się pod patronatem naukowym Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk

W skład **Komitetu Naukowego IV Ogólnopolskiego Zjazdu Andragogicznego** wchodzi:

prof. dr hab. **Agnieszka Cybal-Michalska** - przewodnicząca Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN

prof. dr hab. **Bogusław Śliwerski** - Rada Doskonałości Naukowej

dr hab. **Alina Wróbel**, prof. UŁ - dziekan Wydziału Nauk o Wychowaniu UŁ

prof. dr hab. **Ewa Solarczyk-Ambroziak** - Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

dr hab. **Jerzy Semków**, emerytowany prof. Uniwersytetu Wrocławskiego

dr hab. **Ewa Skibińska** - prezes ATA w latach 2008-2017,

oraz aktualny **Zarząd Akademickiego Towarzystwa Andragogicznego**:

dr hab. **Hanna Solarczyk-Szwec** - prezes

prof. dr hab. **Elżbieta Dubas**

dr hab. **Agnieszka Stopińska-Pająk**

dr hab. **Zofia Szarota**

dr hab. **Artur Fabiś**

dr hab. **Wojciech Horyń**

dr hab. **Tomasz Maliszewski**

Komitet Organizacyjny Zjazdu stanowili:

prof. dr hab. **Elżbieta Kowalska-Dubas** - przewodnicząca

dr hab. **Arkadiusz Wąsiński**, prof. UŁ - zastępca przewodniczącej

dr **Wojciech Świtalski** - zastępca przewodniczącej

dr **Anna Gutowska** - sekretarz

dr **Marcin Muszyński** - sekretarz

dr **Justyna Sztobryn-Bochomulska** – sekretarz

Zjazd obradował w **The Loom Hotel**, przy ul. Ogrodowej 21, w Łodzi <https://www.loom.com.pl/> Uroczysta kolacja odbyła się w **Hotelu PURO Łódź Centrum**, przy ul. Ogrodowej 16, w Łodzi <https://purohotel.pl/pl/lodz> Oba hotele umiejscowione są w centrum handlowo-kulturalnym Łodzi, w jej zachodnio – północnej części, w pobliżu Centrum handlowo-rozrywkowego Manufaktura. Uczestnicy Zjazdu

mieli możliwość krótkiego zapoznania się z historią Łodzi fabrykanckiej w ramach wycieczki – spaceru w okolicach Manufaktury. Poddawane systematycznie renowacji łódzkie pałace i kamienice przywracają secesyjne piękno temu miastu oraz przywołują jego bogatą wielokulturową tradycję.

W pierwszej części Zjazdu – Powitanie gości i otwarcie Zjazdu, prof. dr hab. **Elżbieta Dubas**, przewodnicząca Komitetu Naukowo-Organizacyjnego, przywitała wszystkich przybyłych uczestników Zjazdu, tak członków ATA, jak i osoby spoza Towarzystwa, dziękując za przyjęcie zaproszenia oraz podjęcie aktywnego uczestnictwa w Zjeździe. W szczególności powitała Zarząd ATA IX kadencji na czele z prezesem dr hab. **Hanną Solarczyk-Szwec**, seniorów andragogów, których reprezentował prof. dr hab. **Tadeusz Aleksander**, zaproszonych Gości Zjazdu, reprezentującymi środowisko andragogiczne – prof. dr hab. **Mieczysława Malewskiego** oraz łódzkie środowisko pedagogiczne – prof. dr hab. **Danutę Urbaniak-Zajac** i prof. dr hab. dr. h. multi **Bogusława Śliwerskiego**. Następnie powitała Dziekan Wydziału Nauk o Wychowaniu, w którego strukturze znajduje się Katedra Andragogiki i Gerontologii Społecznej, dr hab. **Alinę Wróbel**, oraz odczytała list, który skierowała do uczestników Zjazdu prof. dr hab. **Agnieszka Cybal-Michalska**, jako przewodnicząca KNP PAN i dziekan Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM w Poznaniu.

Prof. dr hab. **Elżbieta Dubas** zwróciła uwagę na szczególne okoliczności łączące się ze Zjazdem, a które dotyczą jego organizatorów – stanowi je jubileusz (ponad) 40-lecia łódzkiej andragogiki, istniejącej formalnie w strukturach Uniwersytetu Łódzkiego od 1980 roku (najpierw jako **Zakład Oświaty Dorosłych**, od 2005 roku jako **Zakład Andragogiki i Gerontologii Społecznej** i od 2019 roku jako **Katedra Andragogiki i Gerontologii Społecznej**). Wspomniała śp. prof. dr hab. **Olę Czerniawską** jako twórczynię łódzkiej szkoły andragogicznej, osadzonej na andragogicznych ideach pedagogiki społecznej **Heleny Radlińskiej** i gerontologicznych podstawach wywiedzionych od **Aleksandra Kamińskiego**. Kierując **Zakładem Andragogiki i Gerontologii Społecznej** w latach 1980 – 2000, prof. dr hab. **Olga Czerniawska** znacznie poszerzyła pole badawcze andragogiki o wątki wywiedzione z dorobku naukowego badaczy z Europy Zachodniej, Kanady, Stanów Zjednoczonych, z którymi utrzymywała wieloletnie naukowe kontakty. Była członkiem założycielem oraz jest honorowym członkiem **ATA**, uczestniczką wszystkich dotychczasowych Zjazdów ATA, a także licznych konferencji naukowych środowiska andragogicznego i gerontologicznego. Jej istotną spuścizną naukową stanowią badania w zakresie gerontologii edukacyjnej (geragogiki) oraz andragogiczne badania biograficzne. Przesłaniem dla uczestników IV Zjazdu może być wciąż ważna dla andragogów myśl **Johna Lowe** cytowana przez Olę Czerniawską, wskazująca na to że: „Człowiek dorosły ma prawo do uczenia się, jak i ma prawo nie uczenia się”⁵ oraz „edukacja w późnej fazie życia jest przede wszystkim medytacją o samym życiu”⁶.

Następnie, o otwarciu Zjazdu została poproszona dziekan WNoW, dr hab. **Alina Wróbel**, która wyraziła uznanie dla przyznania organizacji IV Zjazdu łódzkiej jednostce naukowej – **Katedrze Andragogiki i Gerontologii Społecznej**, doceniając rozwój naukowy i działalność akademicką jej pracowników, a także złożyła gratulacje prof. dr hab. **Elżbiecie Kowalskiej-Dubas** z okazji jubileuszu 20-lecia kierowania tym zespołem.

W Zjeździe uczestniczyło 65 osób, reprezentujących prawie wszystkie ośrodki akademickie w Polsce, w których zatrudnieni są andragodzy (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytet Jagielloński,

⁵ O. Czerniawska, Rozważania nad projektami uczenia się dorosłych w: A. Trzuskowski (red.) Edukacja dorosłych w sytuacji przemian na tle porównawczym, Uniwersytet Łódzki, Universitaet Hannover, DVV, Łódź 1993, s. 12.

⁶ O. Czerniawska, Drogi i bezdroża andragogiki i gerontologii, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź, 2000, s. 178.

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Szczeciński, Uniwersytet Śląski, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Zielonogórski, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Politechnika Wrocławska, Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni, Akademia Wojsk Lądowych we Wrocławiu, Akademia Wyższej Szkoły Bankowości w Dąbrowie Górniczej, Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu, Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna w Gdańsku, Instytut Badań Edukacyjnych, Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu, Stowarzyszenie Gerontologów Społecznych).

Sesje plenarne i sekcje tematyczne

Podczas dwóch dni obrad wygłoszono 10 referatów w dwóch sesjach plenarnych. Autorzy referatów plenarnych szeroko odnieśli się do zaproponowanej przez organizatorów problematyki. Można w ich wystąpieniach dostrzec refleksje nad złożoną, trudną i nieprzewidywalną rzeczywistością, w jakiej funkcjonuje współczesny człowiek (**Agnieszka Stopińska-Pajak** *Edukacja dorosłych w drodze ku zrównoważonemu rozwojowi w kontekście wyzwań antropocenu*, **Renata Tomaszewska** *Istota ludzkiej egzystencji a edukacja*). Rzeczywistością, która silnie oddziałuje na praktykę edukacyjną, także na (uczącego się) człowieka dorosłego (**Mieczysław Malewski**: *Społeczeństwo wiedzy – nieobecna kategoria andragogiki*, Ewa Solarczyk-Ambrozik *Cicha rewolucja edukacyjna – zmiany w szkolnictwie wyższym – nowe możliwości uczenia się dorosłych*, **Arkadiusz Wąsiński** *Człowiek dorosły wobec face newsów – przyczynek do dyskusji nad kryzysem uczenia się w czasach społecznej dezinformacji*). Referaty opisywały sytuację i wyzwania dotyczące kształcenia pedagogów w szkole wyższej (**Bogusław Śliwerski** *Konieczność zmiany paradygmatu akademickiego kształcenia pedagogów*) oraz sytuację społeczno – zawodową człowieka w zmieniającej się rzeczywistości (**Ryszard Gerlach** *Perspektywy rozwoju edukacji dorosłych ze zmianą socjo-zawodową w tle*). Obraz tej złożoności dopełnia wątek metodologiczny, będący odpowiedzią na niepokoje współczesnych badaczy społecznych (**Danuta Urbaniak-Zajac** *Od metodologii normatywnej do rekonstrukcyjnej – problemy wątpliwości*) oraz wątek dotyczący trudnej sytuacji w polskim czasopiśmiennictwie andragogicznym, jaki przecież bezpośrednio dotyczy publikujących andragogów (Artur Fabiś *Znaczenie czasopism w zrównoważonym*

rozwoju andragogiki). To wszystko nie wygasza refleksji obecnej w polskiej andragogice od lat 80. XX wieku (**Krzysztof Pierścieniak** *Andragogika na rozdrożu. Refleksje nad raison d'être dyscypliny*), ale ujawnia obecny od kilku dziesięcioleci namysł andragogów nad tożsamością andragogiki, tym bardziej potrzebny w czasach, które się ciągle i nieprzewidywalnie zmieniają.

W 11 sekcjach tematycznych ogłoszono 43 komunikaty z badań. Sekcje tematyczne Zjazdu dobrze oddają charakter szerokiego pola badawczego współczesnej polskiej andragogiki. W programie Zjazdu określono je jako „konteksty” edukacji dorosłych. Warto je tu przywołać, by bliżej je opisać i lepiej zachować w archiwach pamięci:

- Kontekst edukacji formalnej
- Kontekst szkolnictwa wyższego
- Kontekst studiowania
- Kontekst nabywania kompetencji
- Kontekst pracy zawodowej i kariery
- Kontekst różnorodnej aktywności edukacyjnej
- Kontekst badań biograficznych
- Kontekst gerontologiczny
- Kontekst uczenia się w relacjach międzyludzkich
- Kontekst pomocy i wsparcia
- Kontekst uczenia się w sytuacji niepewności i zmiany

Łącznie 26 osób moderowało obrady, w tym 14 młodszych pracowników naukowych.

Wystąpienia uczestników wzbudzały liczne dyskusje, które toczyły się także w kularach.

Zamknięcie Zjazdu

Prof. dr hab. **Elżbieta Dubas**, przewodnicząca Komitetu Naukowo-Organizacyjnego, w słowie zamykającym Zjazd, uwypukliła kilka wiodących refleksji, jakie zrodziły się po wysłuchaniu obrad zjazdowych. Zaliczyła do nich bardzo dobre „czytanie” współczesności przez polskich andragogów; wystąpienia referatowe i komunikaty z badań ujawniły istotne problemy, z jakimi już zmierza się współczesny człowiek, a także te, które mogą go dotyczyć w bliskiej i dalszej przyszłości. Należy do nich m.in. wszechobecny udział w ludzkim życiu i codzienności wysokich technologii informatycznych, cyfryzacja życia, nasilająca się obecność sztucznej inteligencji,

cyborgizacja człowieka i in. Mają one już swe następstwa w edukacji osób dorosłych, w tym edukacji zawodowej i funkcjonowaniu człowieka dorosłego w pracy, ale także w czasie wolnym i innych obszarach życia.

Kolejna kwestia to bardzo szerokie pole badawcze współczesnej andragogiki, które zdecydowanie wykroczyło poza edukację formalną i pozaformalną. Edukacja przez życie stała się faktem, szeroko „rozlewając się” w codzienności. Wreszcie, nieprzewidywalna i trudna sytuacja egzystencjalna współczesnego człowieka, która uległa jeszcze bardziej nasileniu przez pandemię koronawirusa (2020-2022) i wojnę na Ukrainie (od 24 lutego 2022). Znacząco wzrosło tym samym prawdopodobieństwo podobnie trudnych innych doświadczeń, które mogą zagrozić istnieniu człowieka i świata jaki znamy. W tym kontekście nadal aktualne są więc pytania: Jaka edukacja dorosłych? Dla jakiego człowieka? Dla jakiego świata? Jaki świat my andragodzy chcemy kreować? Czy i co chcemy zachować ze świata jaki znamy? Czy i co uznamy za wartości, do których warto edukować innych w sytuacji permanentnych zmian i nieprzewidywalnej przyszłości? To pytania, które nadal będą zajmować andragogów teoretyków, badaczy i praktyków.

Przewodnicząca Komitetu Naukowo-Organizacyjnego, prof. dr hab. **Elżbieta Dubas** podziękowała wszystkim uczestnikom Zjazdu za przybycie, aktywne zaangażowanie i stworzenie atmosfery koleżeńskiej wymiany myśli. Podkreśliła niecodzienne wartości jakie prezentuje polskie środowisko andragogiczne, a jakimi są

przyjazne relacje i szacunek dla swoich poglądów. Środowisko to niewątpliwie wypełnia testament **Aleksandra Kamińskiego**, zawarty w słowach: „*Umieć się pięknie różnić*”⁷. Warto pielęgnować taką postawę w relacjach naukowych.

Szczególnie podziękowała także organizatorom Zjazdu – członkom Komitetu Organizacyjnego, Koleżankom i Kolegom z Katedry Andragogiki i Gerontologii Społecznej UŁ: dr. **Wojciechowi Świtalskiemu** (za szczególne zaangażowanie i kierowanie całością prac), dr **Justynie Sztobryn-Bochomuskiej**, dr **Annie Gutowskiej**, dr. **Marcinowi Muszyńskiemu** oraz dr. hab. **Arkadiuszowi Wąsińskiemu** (także za włączenie się w kierowanie obradami Zjazdu), którzy z wielkim zaangażowaniem, poświęcając swój czas i angażując liczne kompetencje organizacyjne, w tym dbałość o zaspokojenie potrzeb uczestników, stworzyli organizacyjne możliwości dla realizacji obrad zjazdowych. Tym bardziej warte to podkreślenia, że przygotowania do Zjazdu zostały podjęte także już rok wcześniej, lecz ich realizacja nie doszła do skutku z powodu pandemicznych obostrzeń.

Tradycją Zjazdów Andragogicznych jest, że z terminem Zjazdów łączy się **Walne Zgromadzenie członków Akademickiego Towarzystwa Andragogicznego**. Tym razem Walne Zgromadzenie poprzedziło Zjazd - przyjęło sprawozdanie merytoryczne i finansowe **Zarządu Głównego ATA IX kadencji** i udzieliło mu absolutorium, a także wybrało **Prezesa i Zarząd ATA X kadencji** (27.06.2022- 06.2025) w składzie:

Funkcja	Imię i nazwisko
Prezes Zarządu	dr hab. Hanna Solarczyk-Szwec , prof. UMK
Wiceprezes	dr hab. Agnieszka Stopińska-Pająk , prof. AWSB
Wiceprezes	dr hab. Tomasz Maliszewski , prof. AMW
Sekretarz	dr hab. Martyna Pryszmont (UWr)
Skarbnik	dr hab. Wojciech Horyń , prof. AWL
Członek	dr hab. Agata Chabior , prof. UJK
Członek	dr hab. Beata Cyboran (UP)
Członek	dr Ewa Dębska (UW)

⁷ Myśl Aleksandra Kamińskiego poszerzająca w Łodzi europejskie motto roku ludzi starszych i solidarności międzypokoleniowej 1993 (O. Czerniawska, Problemy tożsamości ludzi starszych w sytuacji przemian wobec tzw. „naszych czasów”, w: „Zeszyty Problemowe Polskiego Towarzystwa Gerontologicznego”, 1993, nr 2/94, tom 2, s.10.

IV Ogólnopolski Zjazd Andragogiczny stał się więc przeszłością, do której jednak zapewne będziemy jeszcze wiele razy powracać w refleksjach i badaniach naukowych. Jego pamięć zawierać będą także publikacje w andragogicznych czasopismach: „Edukacja Dorosłych”, „Rocznik Andragogiczny”, „Dyskursy Młodych Andragogów”.

Kończąc chciałabym jeszcze raz przywołać refleksję Olgi Czerniawskiej - jakże niezwykle ważną dziś. Niech skłoni nas ona do zadumy i działania:

„Historii nie można wymazać ani przewidzieć. Dopiero, gdy się stanie, wiemy, co ona przyniosła. Zasada „pięknego różnienia się” wymaga od każdego życzliwości wobec innych, ale także wobec siebie. Wymaga pozytywnego spostrzegania siebie jako „szarej siły”, która może zrobić wiele dla świata i dla siebie samego./.../ Pamiętajmy, że nic człowiekowi nie jest dane, ale wszystko jest zadane i w dużym stopniu zależy od nas samych”⁸

Do zobaczenia na kolejnym Zjeździe w 2025 roku!

Elżbieta Dubas

Przewodnicząca Komitetu Naukowo-Organizacyjnego
IV Ogólnopolskiego Zjazdu Andragogicznego

⁸ Tamże, s. 11.